

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331. 526
JEL Classification: J23, J64

DOI: 10.37332/2309-1533.2023.3.8

Самборська О.Ю.,
канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін,
Климчук О.В.,
д-р екон. наук, професор,
професор кафедри публічного управління та адміністрування,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НЕГАТИВНИЙ ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗАЙНЯТІСТЬ ТА ДОХОДИ УКРАЇНЦІВ

Samborska O.Yu.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof.,
associate professor at the department of public law,
Klymchuk O.V.,
dr.sc.(econ.), professor, professor at the department
of public management and administration,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

THE NEGATIVE EFFECT OF THE WAR ON THE EMPLOYMENT AND INCOME OF UKRAINIANS

Постановка проблеми. Третина українців зазнали матеріальних втрат унаслідок війни, серед них: громадяни, що проживають на територіях, де були, чи ще тривають бойові дії, – 62 %, мешканці деокупованих територій – 52 % та 23 % неокупованих територій.

Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, спричиненої війною, є втрата доходів працездатного населення [10]. Повномасштабні військові дії, що відбуваються на території України, призводять до фізичних руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю чи закриття суб'єктів господарювання, порушення логістичних і виробничих зв'язків.

Скорочення пропозицій з працевлаштування підштовхує людей до активних пошуків роботи, причому рівень зайнятості українців залишається низьким від потенційно можливого. Виходячи з цілей соціально-економічного розвитку, рівень зайнятості нижчий від рівня країн Європейського Союзу, спричинений віковою і гендерною диференціацією. Тому зростає обсяг активного та прихованого безробіття, накопичення потенційної робочої сили, особливо серед молоді, яка не тільки не працює, а й ніде не навчається.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострою проблемою безробіття займалися різні науковці у сфері, економіки, права та управління. Так, Мельничук О. Ф. [4] досліджувала правове регулювання та особливості дистанційної роботи у військовий стан, що набирає актуальності у багатьох сферах працевлаштування. Науковці Лазор О. Я., Лазор О. Д. [2] акцентували увагу на збалансуванні попиту та пропозиції в молодіжному сегменті ринку праці. Дослідження Левицької І. В., Климчука О. В. [3] ґрунтуються на визначенні основних функцій заробітної плати на підприємствах як мотиву та стимулу до праці персоналу. Зубар І. В., Онищук Ю. В. [5] провели аналіз закордонної міграції трудових ресурсів як основної перешкоди економічному розвитку України.

Водночас, моніторинг показує, що недостатньо дослідженими залишаються такі питання, як: наслідки війни для працездатного населення та вплив на сукупний дохід їхніх сімей; неконтрольований виїзд молодих людей з України під видом різних мотивів; відсутність достовірних

статистичних даних про чисельність працездатного населення та зайнятість на окупованих територіях країни.

Постановка завдання. Мета статті – аналіз українського ринку праці з окресленням найпопулярніших вакансій та професій, визначення кількості претендентів на роботу в розрізі областей України та розміром оплати праці у період воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знайти роботу в Україні стає дедалі важче, щороку кількість пропозицій від роботодавців скорочуються у зв'язку зі закриттям та скороченням робочих місць. За останній 2022 рік кількість вакансій скоротилася майже вдвічі та становила до 52 тис. пропозицій [7].

З травня 2022 року кількість вакансій почала поступово зростати, але до грудня так і не досягла довоєнного рівня. Середня тривалість пошуку роботи в Україні становить 6,2 місяці (табл. 1).

Таблиця 1

Безробітне населення (за методологією МОП) за тривалістю пошуку роботи у 2017–2021 роках

Роки	Безробітне населення у віці від 15 до 70 років, тис. осіб	З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу		Середня тривалість пошуку роботи, місяців
		Усього, тис. осіб	% до всіх безробітних	
2017	1 698,0	1 662, 5	97,9	7
2018	1 578,6	1 546,0	97,9	6
2019	1 487,7	1 441,7	96,9	5
2020	1 674,2	1 625,7	97,1	6
2021	1 711,6	1 667,7	97,4	7
2022	дані відсутні			

Джерело: [1]

Так, найбільшу кількість безробітних спостерігаємо у 2021 році – 1771,6 тис. осіб, дані за 2022 рік відсутні у зв'язку з російською агресією проти України. Якщо в 2019 році середня тривалість пошуку роботи становила 5 місяців, то в 2021 році – вже 7 місяців.

Починаючи з березня по серпень 2020 року (в період жорстких карантинних обмежень), службою зайнятості було надано статус безробітного 431,8 тис. осіб, що на 67 % більше, ніж за період 2019 року. Станом на 01.01.2021 року на одне вільне робоче місце претендувало 11 безробітних проти 6 осіб відповідного періоду 2020 року [9].

У розрізі причин безробіття за методологією Міжнародної організації праці (табл. 2) можемо спостерігати наступне: найбільше непрацюючих осіб через звільнення за власним бажанням або за згодою сторін; так, у 2017 році цей показник сягав 34,5 %, а вже у 2021 році становив 32,4 %. Спостерігаємо звільнення з причини власного бажання, а саме 39,6 % у 2019 році.

Таблиця 2

Безробіття населення (за методологією МОП) за причинами незайнятості у 2017–2021 роках

Роки	Безробітне населення у віці від 15 до 70 років, усього тис. осіб	За причинами незайнятості, %								
		Вивільнені з економічних причин	Звільнені за власним бажанням, за угодою сторін	Звільнені у зв'язку з закінченням строку контракту або договору найму	Непрацевлаштовані після закінчення закладів освіти	Робота має сезонний характер	Незайняті через виконання домашніх обов'язків	Звільнені за станом здоров'я через оформлення пенсії	Демобілізовані з військової служби	Інші причини
2017	1 698,0	23,2	34,5	8,2	12,2	10,1	4,9	2,0	0,7	4,2
2018	1 578,6	20,7	38,0	9,5	9,8	9,4	4,7	1,1	0,9	5,9
2019	1 487,7	21,5	39,6	8,9	9,4	9,6	3,3	3,4	0,8	3,5
2020	1 674,2	22,9	34,1	9,7	9,3	10,2	2,9	3,0	0,5	7,4
2021	1 711, 6	27,1	32,4	9,6	10,2	9,4	4,1	2,4	0,6	4,2
2022	дані відсутні									

Джерело: [1]

З наведених даних твбл. 2 можемо прийти до висновку, що частка осіб, звільнених з економічних причин, у 2017 році становила 23,2 %, у 2018 році відбулося зменшення до 20,7 %, а наступні роки тенденція зростала не в кращу сторону: так, у 2019 році – 21,5 %, 2020 рік – 22,9 %, а у 2021 році – 27,1 %.

Серед безробітних українців спостерігаємо тенденцію до непрацевлаштованих молодих спеціалістів після закінчення закладів освіти. Так, у 2017 році цей показник становив 12,2 %, а у 2021 році зменшився на 2 % до рівня 10,2 %.

Станом на лютий 2022 року було зареєстровано більше 95 тис. вакансій. У березні ця цифра скоротилася майже на 14 тисяч, а у квітні лише 14012 актуальних вакансій, що становить 15 % від довоєнної кількості (рис. 1).

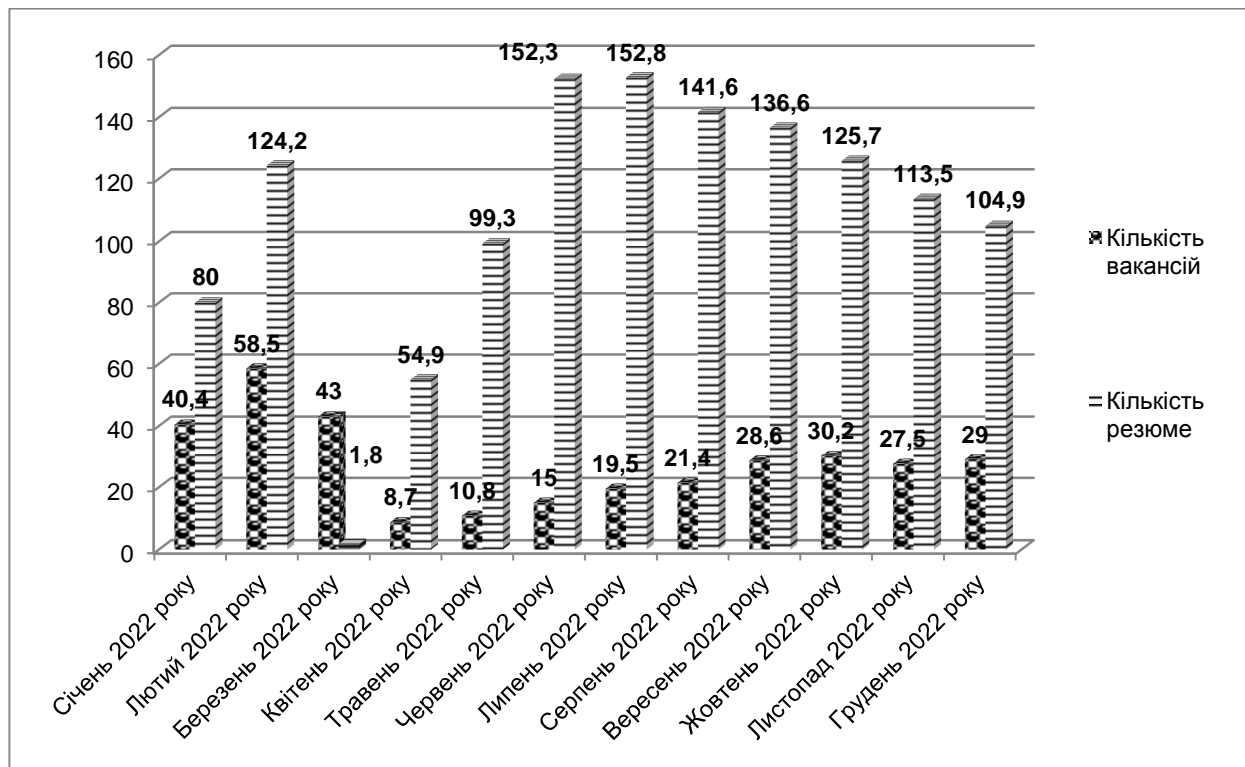

Рис. 1. Кількість вакансій та резюме у 2022 році, тисяч

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Дані Державної служби зайнятості показують, що, починаючи з квітня 2022 року, кількість зареєстрованих безробітних і вакансій почала знижуватися. У травні–серпні 2022 року було зареєстровано дванадцять кандидатів на одну вакансію. До кінця 2022 року цей показник повернувся на рівень кінця 2021 року – сім кандидатів на одну вакансію. Зменшення кількості зареєстрованих безробітних може бути викликане обмеженням тривалості (до 90 днів) та розміру виплат з безробіття (до мінімальної зарплати) під час воєнного стану.

На кінець березня 2022 року більше половини українців, які працювали до 24 лютого 2022 р., втратили роботу після початку війни, 45 % – продовжували працювати, з яких половина – у звичному режимі, решта – віддалено або частково, і лише 2 % знайшли собі нову роботу.

Деякі роботодавці замість звільнення працівників вдаються до скорочення їм оплати праці. Так, у травні 2022 року пропонувана зарплата скоротилася порівняно з січнем, а на початок січня 2023 року повернулася до попереднього рівня. Втім, враховуючи інфляцію на рівні 26 %, реальні зарплати суттєво скоротилися.

Відновлення робочих місць було нерівномірним за регіонами та галузями – найшвидше відновилися вакансії у Львівській та Івано-Франківській областях. Найбільший попит на фахівців у сфері: торгівлі, логістики, ресторани. Популярними серед роботодавців є менеджери, консультанти та адміністратори (рис. 2). Перелік спеціалістів, попит на послуги яких з боку роботодавців у 2022 році був стабільно високим: продавець-консультант, менеджер з продажу, бухгалтер, водій та кухар. Більшість підприємств не планують наймати додаткових працівників, а значний рівень безробіття не стимулює підвищувати зарплати. При цьому 73 % власників бізнесу говорять про підвищення заробітної плати, 26 % планують залишити їх на рівні минулих періодів [7].

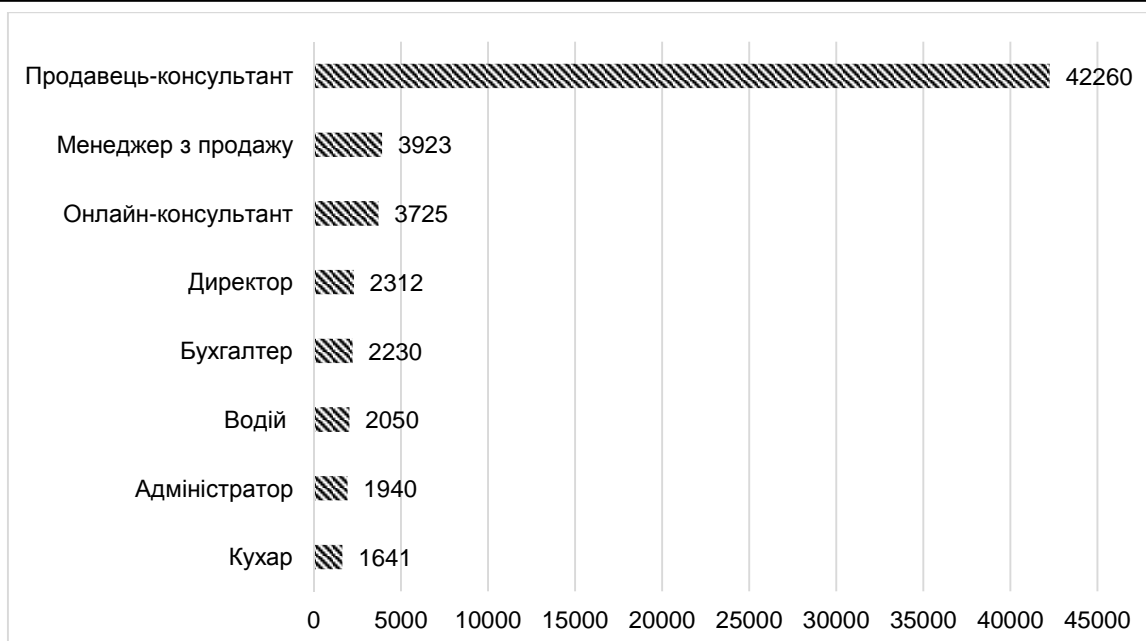

Рис. 2. Кількість вакансій станом на 24.01.2023 року

Джерело: побудовано авторами на основі [7]

Найбільше вакансій у Державному центрі зайнятості пропонують у галузях переробної промисловості, гуртової та роздрібною торгівлі, ремонту авто, освіти, транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги.

Роботодавці шукають водіїв, підсобних працівників, трактористів, продавців, бухгалтерів, кухарів, прибиральників, швачок та вчителів.

П'ятірка популярних спеціалістів, для яких завжди є робота, протягом року незмінна й у грудні 2022 року має такий вигляд: продавець-консультант – 4273 вакансії з середньою зарплатою 12 тис. грн; менеджер з продажу – 3725 вакансій (20 тис. грн зарплата); бухгалтер – 2042 вакансії (15 тис. грн зарплата); водій – 1859 вакансій (22 тис. грн зарплата); кухар – 1596 вакансій (14 тис. грн зарплата) [6].

Лідери серед областей України за найбільшою кількістю пропозицій роботи: Київська область (15590), Львівська (5916), Дніпропетровська (4782), Одеська (3173) та Івано-Франківська (1912) (рис. 3).

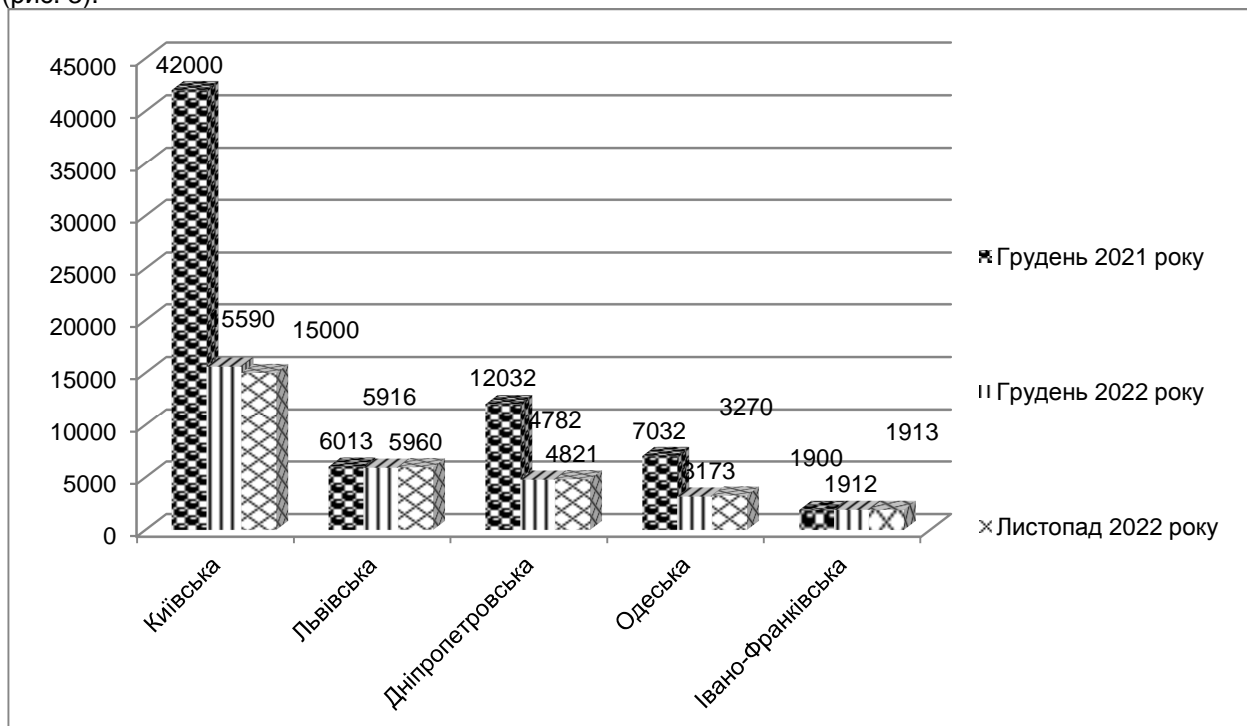

Рис. 3. Области з найбільшою кількістю вакансій, тис.

Джерело: сформовано авторами на основі даних [6]

У центрі та на півдні ринок праці відновився на 40 %, у Львівській області – на 90 %. Івано-Франківська область відновилася повністю – там пропозицій роботи вже більше, ніж було у грудні 2021 року [6].

Найбільша конкуренція шукачів на вакансію спостерігається у Харківській, Одеській, Київській, Вінницькій та Запорізькій областях. Найменша конкуренція, навіть нижча від довоєнного рівня, – у Закарпатській, Чернівецькій, Кіровоградській, Житомирській та Черкаській областях. Ще одним негативним аспектом ринку праці в Україні є диференціація регіональних ринків праці, наявність депресивних регіонів з особливо напруженою ситуацією на ринку праці, значно вищим за середній рівнем безробіття за одночасно обмеженої можливості щодо трудової міграції, що свідчить про недоліки державної системи регулювання цих аспектів зайнятості і безробіття [8].

Середня зарплата в Україні становить близько 15 тис. грн. Проте вона може суттєво різнитися за містами та регіонами. За даними рис. 4 найвищий середній рівень у Києві (18 тис. грн) та Львові (16 тис. грн), найнижчий – у Кривому Розі, Сумах та Чернігові (12,5 тис. грн).

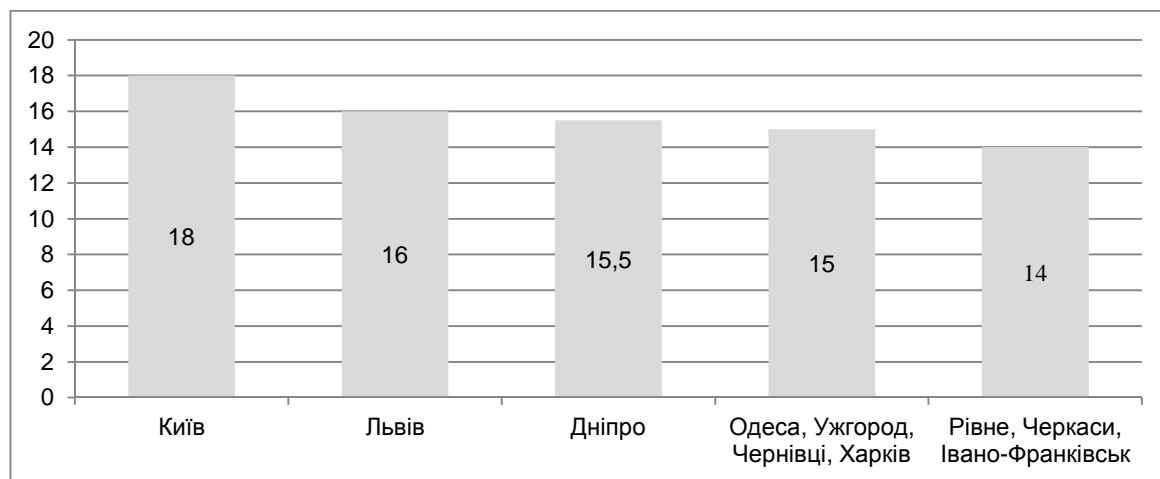

Рис. 4. Рівень середньої заробітної плати по областях України у 2022 році, тис. грн

Джерело: сформовано авторами на основі [10]

За 2022 рік рівень середньої зарплати не змінився, були лише незначні коливання. У переломні для країни місяці цей показник знизився до рівня 13,3 тис. грн.

Найвищі середні зарплати зараз в ІТ-сфері. На сайтах, які пропонують роботу у такій сфері, можна знайти роботу із зарплатою в розмірі 110 тис. грн. Ще спостерігаємо найвищі рівні середньої зарплати у сферах нерухомості, транспорту, продажів та сільського господарства.

Найменші середні зарплати – у сферах страхування, роздрібною торгівлі та охорони. Найбільше зарплати зросли в аграрному бізнесі – на 14 %. У листопаді 2022 року через фактор сезонності ця сфера навіть не входила в провідну п'ятірку видів діяльності, де зростала оплата праці.

Середня заробітна плата у вакансіях, розміщених на сайті Державного центру зайнятості, нижча, ніж на інших сайтах, що пропонують роботу. Так, на 1 січня 2023 року вона становила 10 тис. грн. За видами діяльності найвища зарплата у 2022 році серед запропонованих центром вакансій була у сфері телекомунікацій (19,6 тис. грн), видобувній промисловості (13 тис. грн) та в закладах охорони здоров'я (12,1 тис. грн).

За оцінкою Національного банку України, станом на липень 2022 року безробіття сягнуло 35 %, перевищивши при цьому показник кінця 2021 року (9,8 %) майже в 4 рази. Це пов'язано з повною або частковою зупинкою підприємств та втратою чи пошкодженням виробничих потужностей.

У жовтні 2022 року Національний банк спрогнозував скорочення безробіття до 22,3 % наприкінці 2023 року і до 16,5 % наприкінці 2024-го. І хоча зниження кількості безробітних цілком реальне, довоєнного рівня цей показник навряд чи досягне найближчими роками.

У жовтні 2022 року Міжнародна організація праці прогнозувала, що зайнятість України в 2022 році буде на 2,4 млн робочих місць менша проти 2021 року. Цей прогноз є кращим, ніж оцінка МОП у квітні 2022 року із прогнозом втрати 4,8 млн робочих місць [11].

Загалом можемо констатувати, що попит на робочу силу перевищує її пропозицію, держава не здатна забезпечити усіх робочими місцями. Особи працездатного віку вимушені шукати роботу в інших країнах, що дуже критично впливає на економіку країни, наносячи цим самим їй збитки. Україна втрачає мільйонні доходи щороку від міграції працездатного населення. Для вирівнювання ситуації на ринку праці до стабільного рівня та забезпечення необхідної кількості робочих місць уряд країни користується напрацьованою схемою і намагається створити більше можливостей для цього. Так, проєкт Міністерства економіки України «Робота» передбачає надання українцям грантів (до 250 тис. грн) на розвиток підприємництва, спрямований на активізацію підприємницької діяльності та

стимулювання створення нових робочих місць та включає 6 грантових програм, зокрема, українці зможуть отримати: мікрогранти для створення власного бізнесу; гранти для розвитку переробного підприємства; державне фінансування закладки саду; кошти для розвитку тепличного господарства; грант на реалізацію стартапів, у тому числі в сфері ІТ; кошти на навчання ІТ-спеціальностям.

Змінами законодавства запроваджено нові активні програми зайнятості, які передбачають надання компенсації роботодавцям за працевлаштування деяких категорій людей, що можуть мати труднощі під час пошуку роботи. Зокрема, молоді, учасників бойових дій, які шукатимуть роботу після закінчення війни, одиноких батьків, людей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, людей передпенсійного віку.

Варто звернути увагу на механізм реалізації дистанційної роботи, що є новим викликом сучасних реалій, а тому дослідження такої форми зайнятості є досить актуальним щодо контексту регулювання трудових відносин в умовах виникнення кризових станів в державі та суспільстві, а також з огляду на стрімкий розвиток інноваційних технологій. Проте дистанційна робота вимагає не лише удосконалення цифрового досвіду в індустрії праці, а й додаткового захисту трудових прав кожної людини – це зумовлює проблематику та формує вектори для подальших досліджень [4].

Починає працювати державна норма по забезпеченню молодих людей роботою віком до 25 років, які, переважно, не мають страхового стажу: впродовж шести місяців фонд з безробіття компенсуватиме половину мінімальної заробітної плати роботодавцю. Якщо ж прийняти на роботу людину з інвалідністю чи військовослужбовця, або людину, якій залишилось 5 років до пенсії, держава півроку компенсуватиме половину витрат на оплату її праці, але не більше мінімальної зарплати. Також залишається програма надання компенсації за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, одним із найвідчутніших негативних наслідків війни для українців є втрата доходів членів сімей. Повномасштабні воєнні дії призводять до руйнувань цивільної та економічної інфраструктури, втрати контролю чи закриття суб'єктів господарювання, порушення логістичних і виробничих зв'язків, а це забезпечить в майбутньому великий відсоток безробітних та низький рівень соціально-економічного розвитку держави, якщо не розробляти та реалізувати програми по відновленню робочих місць, адаптації релокованого бізнесу, допомоги у відкритті власної справи внутрішньо переміщеним особам та сім'ям військовослужбовців.

Література

1. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Лазор О. Я., Лазор О. Д., Шатіло І. В. Тенденції збалансування попиту та пропонування в молодіжному сегменті ринку праці в Харківській області. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2017. № 1(50). С. 51-58.
3. Levytska I. V., Klymchuk A. O., Klymchuk O. V. Functions of salary at machine-building enterprises in formation of motives and stimules of personnel. *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic sciences*. 2019. № 4(44). Р. 154-159.
4. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О. Павліченко І. М. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Випуск 70. С. 242-247.
5. Онищук Ю. В., Зубар І. В. Закордонна міграція трудових ресурсів як перешкода сталому економічному розвитку України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 5. С. 37-49.
6. Ринок праці пережив блекауту й увірвався у 2023 рік з відновленням на 50 %. URL: <https://marketer.ua/ua/the-labor-market-survived-the-blackouts-and-burst-into-2023-with-a-50-recovery/> (дата звернення: 10.06.2023).
7. Робота в Україні. Працевлаштування. URL: <https://www.work.ua/jobs> (дата звернення: 01.05.2023).
8. Самборська О. Ю. Причини зростання зовнішньої трудової міграції. *Modern Economics*. 2023. № 37. С. 84-90.
9. Самборська О. Ю. Сучасний стан безробіття в Україні та шляхи його подолання. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 7. С. 32-40.
10. Соціологічна група. Рейтинг. URL: <https://ratinggroup.ua/> (дата звернення: 04.06.2023).
11. Що відбувається на ринку праці України від початку війни. URL: <https://economics.novyny.live/shcho-vidbuvaetsia-na-rinku-pratsi-ukrayini-z-pochatku-viini-78006.html> (дата звернення: 14.06.2023).

References

1. "State Statistics Service of Ukraine", available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (access date May 10, 2023).
2. Lazor, O.Ya., Lazor, O.D. and Shatilo, I.V. (2017), "Trends in balancing demand and supply in the youth segment of the labour market in the Kharkiv region", *Rynok pratsi ta zainyativ naseleння*, no. 1(50), pp. 51-58.
3. Levytska, I.V., Klymchuk, A.O. and Klymchuk, O.V. (2019), "Functions of salary at machine-building enterprises in formation of motives and stimules of personnel", *Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic sciences*, no. 4(44), pp. 154-159.
4. Melnychuk, O.F., Melnychuk, M.O. and Pavlichenko, I.M. (2022), "Legal regulation and features of remote work application in martial law conditions", *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*, Issue 70, pp. 242-247.
5. Onyshchuk, Yu. and Zubar, I.V. (2018), "Foreign migration of labor resources as an obstacle to sustainable economic development of Ukraine", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 5, pp. 37-49.
6. "The labour market survived the blackouts and stormed into 2023 with a 50 recovery", available at: <https://marketer.ua/ua/the-labor-market-survived-the-blackouts-and-burst-into-2023-with-a-50-recovery/> (access date June 10, 2023).
7. "Work in Ukraine. Employment", available at: <https://www.work.ua/jobs> (access date May 01, 2023).
8. Samborska, O.Yu. (2023), "Reasons for the growth of external labour migration", *Modern Economics*, no. 37, pp. 84-90.
9. Samborska, O.Yu. (2017), "Current state of unemployment in Ukraine and ways to overcome it", *Ekonomika. Finansy. Menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky*, no. 7, pp. 32-40.
10. "Sociological group. Rating", available at: <https://ratinggroup.ua/> (access date June 04, 2023).
11. "What has been happening in the labor market of Ukraine since the beginning of the war", available at: <https://economics.novyny.live/shcho-vidbuvaietsia-na-rinku-pratsi-ukrayini-z-pochatku-viini-78006.html> (access date June 14, 2023).